

MENKABONG DALAM PENSEJARAHAN

Mengkabong in History

FATMAH SIDEK¹

BILCHER BALA²

*Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Malaysia Sabah
Jalan UMS, 88400 Kota Kinabalu, Sabah
1fatmahdtksidek@gmail.com
2Bilcher@ums.edu.my*

Dihantar: 20 Jun 2021 / Diterima: 20 Ogos 2021 / Terbit: 21 Disember 2022

DOI: <https://doi.org/10.51200/jba.v7i1.4131>

Abstrak

Artikel ini mengenai Mengkabong di Borneo Utara (Sabah). Nama Mengkabong sudah wujud dalam pensejarahan sebelum abad ke-19, iaitu bermula sebagai sebuah wilayah jajahan di bawah pentadbiran kerajaan Kesultanan Brunei. Pada penghujung abad ke-19, wilayah ini telah bertukar tangan kepada pentadbiran kerajaan Syarikat Borneo Utara British (SBUB). Hal ini menyebabkan berlaku perubahan ke atas persempadanan Sungai Mengkabong. Perubahan yang utama ialah kewujudan geran tanah Karambunai yang diasingkan daripada wilayah Mengkabong. Kesan perubahan tersebut ialah kontroversi tuntutan hak pemilikan Karambunai sehingga kini. Kajian ini akan menjelaskan perkembangan pensejarahan tentang perubahan yang berlaku dalam tempoh tiga zaman pemerintahan yang berbeza. Pendekatan kualitatif berasaskan sumber primer berbentuk manuskrip dan dokumen rasmi seperti surat wasiat Sultan Brunei (1851), geran tanah WCL No 228 (1905), surat perjanjian pajakan Brunei-SBUB (1877-1898) daripada Arkib Negeri Sabah dan Pusat Sejarah Brunei, serta dokumen mahkamah daripada koleksi persendirian. Dapatan kajian amat penting kepada usaha pembangunan bidang pensejarahan Sabah, khususnya Mengkabong dan Karambunai dari segi asal usul, perubahan pentadbiran dan kesannya.

Kata kunci: Mengkabong, Karambunai, Kesultanan Brunei, Sabah.

Abstract

This article is about Mengkabong in North Borneo (Sabah). The name Mengkabong already existed in history before the 19th century, which started as a colony under the administration of the Sultanate of Brunei. At the end of the 19th century, this region was handed over to the government administration of the British North Borneo Company (SBUB). This caused a change in the demarcation of Sungai Mengkabong. The main change is the existence of the Karambunai land grant

that is separated from the Mengkabong region. The effect of the change is the controversy over the ownership rights of Karambunai until now. This study will explain the historical development of the changes that occurred during three different reigns. A qualitative approach based on primary sources in the form of manuscripts and official documents, such as the will of the Sultan of Brunei (1851), land grant WCL No 228 (1905), the Brunei-SBUB lease agreement (1877-1898) from the Sabah State Archives and the Brunei History Center, as well as court documents from private collections. The findings of the study are very important to the development of the field of Sabah history, especially Mengkabong and Karambunai in terms of origins, administrative changes and their effects.

Keywords: *Mengkabong, Karambunai, Sultanate of Brunei, Sabah, Singapura, Borneo.*

Pengenalan

Negeri Sabah adalah wilayah jajahan Kesultanan Melayu Brunei sebelum berlaku beberapa siri perjanjian pajakan antara Sultan Brunei, Pengiran Temenggung dan kerabat diraja Brunei dengan SBUB (Syarikat Borneo Utara British). Berdasarkan transisi wilayah jajahan Kesultanan Brunei, Wilayah Sungai Mengkabong¹ merupakan salah satu wilayah yang menjadi satu perdebatan sehingga menimbulkan isu berkaitan dengan hak pemilikan dan lokasi wilayah sebenar. Awang Asbol Mail (2012), menyatakan bahawa perjanjian pajakan penyerahan wilayah jajahan Brunei kepada kolonial Barat terutamanya British berlaku dalam tujuh tahap dan Sungai Mengkabong merupakan salah satu wilayah Kesultanan Brunei yang terlibat dalam perjanjian pajakan tahap keenam (Asbol Mail, 2011: 42-43). Malah, berdasarkan rekod kolonial (Colonial Office (C.O)) pula menyatakan bahawa beberapa perjanjian pajakan yang melibatkan Sungai Mengkabong telah berlaku iaitu Perjanjian Pajakan 1891 (C.O. 874/55, 20 November 1891), Perjanjian Pajakan 1898 (C.O. 874/54, 23 Mac 1898) dan Perjanjian Penyerahan Kedaulatan Brunei 1898 (C.O. 874/54, 30 Mac 1898: Colin, 1971: 10). Berdasarkan pandangan dan rekod kolonial secara jelas memperlihatkan bahawa hak pemilikan dan kedaulatan Brunei ke atas wilayah Sungai Mengkabong telah berakhir sejak Mac 1898. Pada ketika ini, Mengkabong telah diletakkan di bawah pentadbiran Majlis Daerah Tuaran dan lebih dikenali sebagai Kampung Mengkabong². Kronologi dan pensejarahan Mengkabong yang menarik telah menimbulkan pelbagai isu khususnya berkaitan dengan tuntutan hak pemilikan Sungai Mengkabong yang masih belum selesai sehingga kini. Oleh itu, artikel ini memperincikan tentang pensejarahan Mengkabong dengan berfokus kepada hak pemilikan wilayah Sungai Mengkabong dan lokasi persempadanan wilayah Sungai Mengkabong berdasarkan rekod dan kajian sejarah.

Kaedah Kajian

Kajian ini menggunakan disiplin sejarah dalam menghuraikan pensejarahan wilayah Sungai Mengkabong. Kajian menggunakan sumber primer yang diperoleh melalui kaedah rujukan arkib seperti Arkib Negeri Sabah, Pusat Sejarah Brunei, Negara Brunei Darussalam, Arkib Negara Brunei, Arkib Negara Malaysia, Muzium Negara Brunei, dan Muzium Negeri Sabah. Rujukan keputakaan yang melibatkan Perpustakaan Pan Borneo, Bandar Seri Begawan, Negara Brunei Darussalam, Perpustakaan Penyelidikan Tun Fuad Stephen di Bangunan Yayasan Sabah dan Perpustakaan Negeri Sabah penting dalam usaha menjejak dokumen rasmi seperti Fail *Colonial Office*, surat khabar *The British North Borneo Herald*, dan sumber sekunder yang berkenaan seperti buku dan karya penulisan sarjana.

Bahan sumber primer yang diperoleh melalui arkib adalah seperti dokumen Filem Mikro berbentuk manuskrip daripada Fail *Colonial Office* (C.O) seperti Perjanjian Pajakan Mengkabong, C.O 874/54 dan C.O 874/55. Dokumen ini terdapat salinannya di London National Archive dan Pusat Sejarah Brunei, Negara Brunei Darussalam. Kaedah rujukan perpustakaan secara dalam talian seperti Singapore Government National Library juga membantu menjejak laporan surat khabar seperti laporan *Straits Times Overland Journal*.

Terdapat juga koleksi persendirian yang dimiliki individu seperti manuskrip surat wasiat, geran tanah Karambunai, salasilah keturunan, manuskrip penganugerahan wilayah Brunei, manuskrip perjanjian pajakan wilayah Brunei dengan SBUB, artifak warisan Brunei, dan batu bersurat seperti batu nisan kerabat diraja Brunei di Karambunai, Sabah. Salasilah keluarga diraja Brunei yang berkenaan dengan Sungai Mengkabong dan Karambunai telah diperoleh oleh pengkaji dengan izin pemilik dan kajian di Bahagian Salasilah, Unit Penyelidikan dan Dokumentasi Pusat Sejarah Brunei Negara Brunei Darussalam.

Selain itu, tinjauan dan kajian lapangan di lokasi kajian juga dilakukan. Temu bual dengan pihak yang berkuasa seperti Pengetua Pusat Sejarah Brunei, penduduk di Mengkabong, Karambunai dan individu yang terlibat dengan isu tuntutan tanah Karambunai dilakukan bagi memahami pensejarahan Sungai Mengkabong.

Dapatan dan Perbincangan Hak pemilikan wilayah Sungai Mengkabong

Dapatan kajian menunjukkan bahawa terdapat dua sumber primer berbentuk manuskrip surat wasiat dan penganugerahan hak pemilikan Sungai Mengkabong di pantai barat Borneo Utara. Pada tahun 1851, Sultan Omar Ali Saiffudin II telah menandatangani perjanjian penyewaan bagi kawasan Mengkabong hingga ke Tanjung Baram. Perjanjian ini dibuat kerana James Brooke ingin menjalankan kegiatan melombong arang batu. Untuk ganjaran, Brooke membayar Sultan sebanyak \$2,000 dan selepas itu \$1,000 dolar Sepanyol setiap tahun. Hak menyewakan kawasan Kerajaan, Kuripan dan Tulin adalah hak pemilik wilayah untuk mendapat pendapatan tambahan (Asbol Mail, 2012: 111).

Terdapat manuskrip berupa surat wasiat penganugerahan Sungai Tulin Mengkabong kepada dua individu yang berbeza. Manuskrip surat wasiat yang pertama adalah penganugerahan Sungai Mengkabong kepada Pengiran Abdul Rauf. Surat wasiat bertarikh 18 Rabiul Awal TH1238 (3 Disember 1822) oleh Pengiran Jalaludin Ibnu Pengiran Temenggung Abdul Raup menyatakan bahawa Pengiran Abdul Rauf dianugerahkan pusaka negeri Tulin Mengkabong, Kinarut, dan separuh Menggatal (Surat Wasiat Pengiran Jalaluddin Ibnu Pengiran Temenggung Abdul Rauf, 18 Rabiul Awal 1238). Manuskrip surat wasiat penganugerahan Mengkabong oleh Sultan Omar Ali Saiffudin II bertarikh 15 Rejab 1268 (1851), menyatakan bahawa Sungai Mengkabong adalah Tulin Pengiran Muda Muhammad Jamalul Alam Ibnu Pengiran Digadong Muhammad Tajudin. Pengiran Muda Muhammad Jamalul alam adalah anak buah dan menantu lelaki Sultan Omar Ali Saiffudin II (C.O. 874/54; Awang Mohd Jamil, 2002: 31).

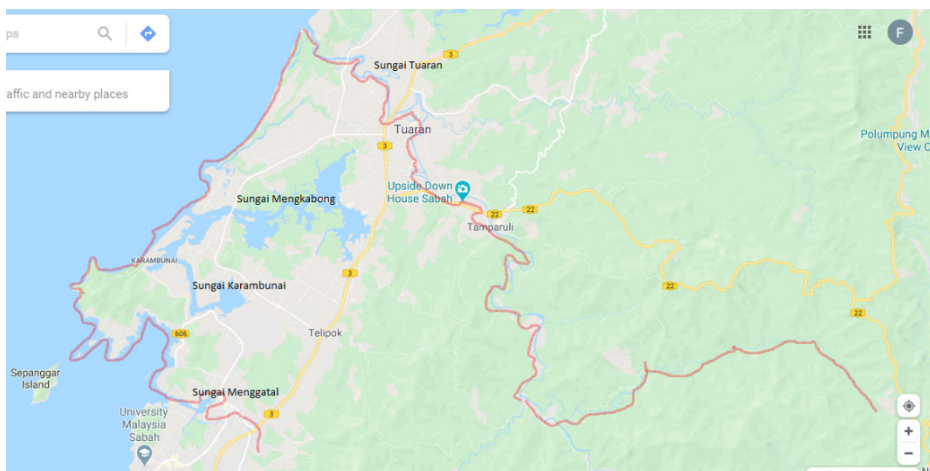
Merujuk kepada surat wasiat, perjanjian pajakan dengan SBUB, beberapa sumber primer dan sekunder, terdapat pertindihan hak pemilikan wilayah Tulin yang dipunyai oleh Pengiran Abdul Rauf di pantai barat Borneo Utara. Menurut surat wasiat 1822, Perjanjian Pajakan 20 Nov 1891 dan Perjanjian Pajakan 23 Mac 1898, wilayah Tulin Pengiran Abdul Rauf ialah Sungai Kinarut, Pengalat, Simbulan, Napas, Tambalang, Inanam, Menggatal, Pulau Gaya dan Mengkabong. Walau bagaimanapun, terdapat percanggahan surat wasiat 1822 dengan surat wasiat 1851 yang menyatakan penganugerahan Sungai Mengkabong kepada Pengiran Abdul Rauf pada tahun 1822, manakala pada tahun 1851, berpindah milik Tulin kepada Pengiran Muda Muhammad Jamalul Alam Ibni Pengiran Digadong Muhammad Tajudin. Hak pemilikan Sungai Mengkabong oleh Pengiran Muda Muhammad Jamalul Alam Ibni Pengiran Digadong Muhammad Tajudin dibuktikan lagi melalui Perjanjian Pajakan Sungai Mengkabong oleh Pengiran Anak Siti Katijah binti Pengiran Muda Muhammad Jamalul Alam pada 30 Mac 1898 (C.O. 874/54, 30 Mac 1898).

Lokasi Wilayah Sungai Mengkabong pada Zaman Pemerintahan Kesultanan Melayu Brunei Tradisional

Garisan bertanda merah dalam Peta 1 menunjukkan wilayah Sungai Tulin Mengkabong. Menurut sistem pemilikan wilayah Kesultanan Brunei pada abad ke-19, sempadan wilayah ditanda oleh Sungai (Asbol Mail, 2011; Tarling, 1971; Colin, 1971; Sabihan Othman, 2001). Menurut Perjanjian Pajakan 20 Nov 1891 diantara Pengiran Jalaludin dengan SBUB, wilayah kekuasaan Sungai Mengkabong adalah,

Maka adalah, Pangeran yang tersebut ini menurut hukum dan adat Melayu itu memerintah dan mempunyai sungei-sungei yang tersebut dalam perjanjian ini, pertama, Sungei Mengkabong, Karambunai, Sungei Menggatal, Kebatuan masok semuanya Sungei-sungei dan lobok rantau dari Timbang Kiping masok Bukit Kapa dan Sungai Api-Api atau Sungei Napas masok Simbulan dan Sungai Kinarut dari Kuala hingga ke otak-otak Sungei itu. Dan adapun, sempadan Mengkabong itu dari Timbang Kiping sampai Menggatal dari Menggatal Darau perhinganan-nya dengan Inanam iaitu Bukit Kapa, dan Api-Api dari Tanjong Lia dan sampai Tanjong Aru dan Kinarut dari Dumpil sampai Sempadan Kawang.³

Pernyataan yang terkandung dalam perjanjian pajakan ini menunjukkan wilayah kekuasaan Sungai Mengkabong yang luas. Walau bagaimanapun, Sultan Hashim tetap berkeras hati dan tidak mengiktiraf rundingan penyerahan wilayah Tulin di pantai barat Borneo Utara oleh Pengiran Jalaludin. Apabila Creagh kembali ke Borneo Utara, rundingan perjanjian pajakan Tulin bertarikh 20 November 1891 antara Pengiran Jalaludin dengan L.P Beaufort terbatal (Colin, 1971: 108).

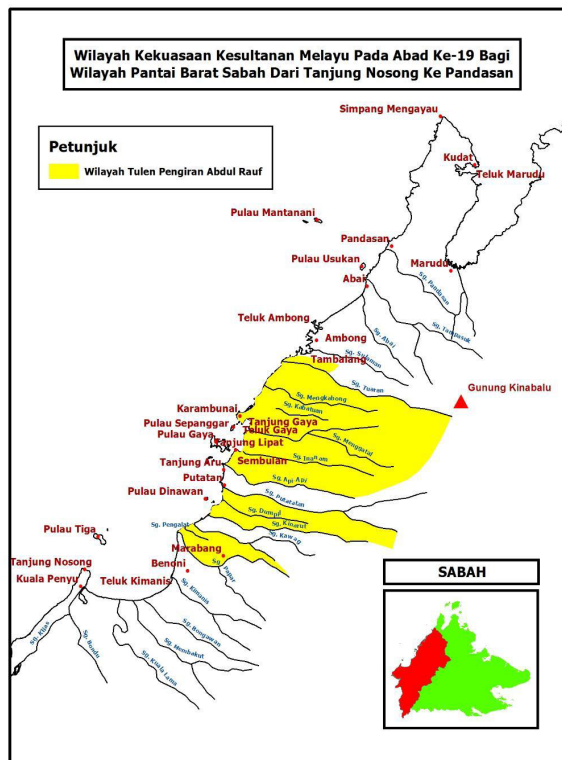

Peta 1 Garisan berwarna merah menunjukkan kawasan wilayah Sungai Mengkabong di Zaman Kesultanan Melayu Brunei Abad Ke-19
Sumber: Asbol Mail (2011: 41).

Selain itu, pernyataan sempadan yang terkandung dalam perjanjian pajakan ini juga menunjukkan bahawa Mengkabong bukan sahaja merupakan wilayah Sungai Tulin, tetapi Mengkabong merupakan sebuah 'kerajaan' yang mempunyai wilayah kekuasaan yang luas di pantai barat Borneo Utara. Dalrymple dalam *Journal of Straits Branch of the Royal Asiatic Society* menceritakan pertemuannya dengan Pengiran Abdul Rauf. Menurut beliau;

Decending into the Valley of the Karimbunai (Karambunai) river, a short walk down its left bank brought us to the village of the name, the headquarters of Pangeran Rauf, the Governor of the district, a feudatory of the Sultan of Brunei and a member of the former Brunei royal family. After an interview with the old Pangeran, a boat was procured in which we paddled down to common mouth of Karimbunai and Mengkabong rivers (Dalrymple, 1884: 262).

Catatan ini menunjukkan bahawa Karambunai adalah pusat 'Kerajaan Mengkabong,' manakala Pengiran Abdul Rauf memegang jawatan Gabenor.

Peta 2 Wilayah kekuasaan Kesultanan Melayu Brunei dan wilayah Tulin Pengiran Abdul Rauf di Borneo Utara Pada Abad Ke-19

Sumber: Asbol Mail (2014: 41); Fatmah Sidek (2018: 78).

Selain itu, menurut laporan *Straits Times Overland Journal*, ketika Charles Brooke berjumpa dengan Pengiran Abdul Rauf, ekoran perjanjian pajakan konsesi Borneo Utara oleh Sultan Momin dan Pengiran Temenggung dengan Overbeck pada 22 Disember 1877, menceritakan peristiwa Pengiran Abdul Rauf menentang penyerahan wilayah Tulin beliau yang terletak di pantai barat Borneo Utara.

The country lying to the north of Kimanis Bay as the country had for generations been quite independence of Brunei rule: the people were live under their own laws and customs and have their own chiefs who were termed Sultan by the inhabitants and had power of life and death (Sarawak News, 4 Mei 1878).

Timbul persoalan mengenai siapakah individu yang dimaksudkan sebagai ketua tetapi digelar sebagai 'Sultan' oleh penduduk dan mempunyai kuasa hidup dan mati seperti yang dinyatakan dalam laporan akhbar tersebut? Peristiwa Perjanjian Pajakan Negeri Sabah oleh Sultan Momin pada 22 Disember 1877 kepada Overbeck menyebabkan Charles Brooke yang memerintah Sarawak marah dan berjumpa dengan Pengiran Abdul Rauf. Pengiran Abdul Rauf pula mengatakan bahawa beliau tidak akan menyerahkan Tulinnya kepada Overbeck dan sanggup mati mempertahankan Tulin mereka (*Sarawak News*, 4 Mei 1878).

St. John Spenser mencatatkan pertemuan beliau dengan Pengiran Abdul Rauf di Mengkabong pada tahun 1858. Dalam pertemuan itu, beliau menyatakannya seperti berikut;

At the landing place, we met the nominal ruler of Mengkabong, Pengiran Duroup (Pengiran Abdul Rauf), who had kindly provided canoes to take us to the point where our walking journey would commence. We stopped to breakfast at his house, and Monsieur Cuarteron who was with us, pointed out an intelligent lad, the son of Duroup, who he intended to raise to power over the surrounding countries and be himself the boy's prime minister (Spencer, 1986: 290).

Karya penulisan Spenser St. John yang menceritakan tentang pengalaman beliau sendiri berjumpa dengan Pengiran Abdul Rauf di Mengkabong (Spencer, 1986:290). Beliau menceritakan bahawa Pengiran Abdul Rauf sebagai '*nominal ruler of Mengkabong*' dan pusat pemerintahannya di Mengkabong. Tulisan Spenser St. John ada memberi gambaran tentang seorang lelaki muda yang bijak akan mejadi pemerintah di Mengkabong, manakala Pengiran Abdul Rauf akan menjadi 'Perdana Menteri'. Hal ini agak mengelirukan seolah-olah status anak muda itu lebih tinggi kedudukannya berbanding dengan Pengiran Abdul Rauf.

Menurut temu bual pengkaji dengan Yang Berhormat Awang Jamil al-Sufri, Pengetua Pusat Sejarah Brunei pada 17 Ogos 2019, Pengiran Muda Muhammad Jamalul Alam yang dianugerahkan Sungai Mengkabong oleh Sultan Omar Ali Saifuddin 2 pada 15 Rejab 1268 Hijrah (1851), telah berhijrah di Gantisan dan beliau digelar Pengiran Bendahara di Gantisan (Temu Bual, Pehin Awang Jamil Al-Sufri, 17 Ogos 2019; Nicholas Tarling, 1971: 101).⁴ Gantisan terletak dalam wilayah Sungai Mengkabong. Menurut Nicholas Tarling, Pengiran Muda Muhammad Jamalul Alam telah dilantik sebagai Pengiran Bendahara semasa Sultan Abdul Momin menaiki takhta pada tahun 1852 sejurus kemangkatan Sultan Omar Ali Saifuddin 2.⁵ Sewaktu kajian lapangan dijalankan di Karambunai, waris kerabat diraja Brunei di Karambunai menyatakan bahawa makam Pengiran Bendahara yang digelar juga sebagai 'embo Bendahara' terletak di makam Kubah Karambunai (Temu Bual, Fadzil Ghani, 18 Disember 2019).

Lokasi Wilayah Sungai Mengkabong pada Zaman Kolonial SBUB dan Tanah Jajahan Mahkota (1881 hingga 1963)

Kejatuhan Sungai Mengkabong adalah disebabkan perluasan kuasa Barat terutamanya kuasa British di wilayah Kesultanan Brunei di Borneo Utara. Perluasan kuasa oleh Rajah Brooke di Sarawak dan persaingan antara SBUB dengan kuasa Barat seperti Amerika Syarikat, Belanda dan Sepanyol mempercepatkan lagi kejatuhan wilayah Kesultanan Brunei di Borneo Utara. Akhirnya, serangan Paduka Mat Salleh ke atas Stesen SBUB di Pulau Gaya telah mempercepatkan cita-cita SBUB menguasai seluruh wilayah Brunei di pantai barat Borneo Utara. Kejatuhan Sungai Mengkabong telah menyebabkan Sultan Brunei dan pemilik Sungai Mengkabong menyerahkan kedaulatan dan memajakkan wilayah Mengkabong kerana tidak dapat membayar wang ganti rugi yang dituntut oleh pihak SBUB.

Terdapat beberapa perjanjian yang telah dimeterai oleh pemilik Sungai Mengkabong dengan pihak SBUB. Pada 23 Mac 1898, Pengiran Jalaludin dan wakil SBUB, W.C. Cowie dan L.P. Beaufort telah memeterai Perjanjian Pajakan Sungai Mengkabong di Pulau Labuan. Dalam perjanjian ini, SBUB mendakwa rakyat Brunei di Sungai Mengkabong terlibat dengan perbuatan membakar dan merampas di Stesen SBUB di Pulau Gaya. Untuk menggugurkan pendakwaan SBUB, Pengiran Jalaludin dikehendaki 'serahkan negeri-negerinya kepada company' (C.O. 874/54, 23 Mac 1898).

Selain itu, termeterainya Perjanjian Pajakan Sungai Mengkabong 23 Mac 1898 menyebabkan SBUB memberi Pengiran Jalaludin satu geran mati. Ia adalah sebagai memenuhi syarat Perjanjian Pajakan 23 Mac 1898. Kawasan ini terletak dalam wilayah Sungai Mengkabong. Menurut geran mati, WCCL 228,

Pengiran Jalaludin adalah sebagai '*executors, administrators and assigns*' ke atas sebidang tanah seluas 2500 ekar dengan tempoh pegangan selama 999 tahun yang terletak di Teluk Gantisan (*The Gantisan Bay*) (C.O. 874/54, 23 Mac 1898).

Selain daripada Pengiran Jalaluddin, perjanjian pajakan Sungai Mengkabong juga telah dimeterai antara Pengiran Anak Siti Katijah binti Pengiran Muda Mohamed Jamalul Alam dengan SBUB pada 30 Mac 1898. Perjanjian ini dimeterai 'di dalam pengadapan negri Brunei' bersama wakil SBUB, W.C. Cowie, dengan pengesahan cap Sultan Hashim dan cap Pengiran Omar Ali (C.O. 874/54, 30 March 1898). Menurut isi kandungan perjanjian pajakan versi tulisan rumi;

Maka didalam perjanjian ini, kita Sri Paduka Pangeran Anak Siti Katijah telah menyerahkan kepada British North Borneo Company smuanya kuasa-an yang kita ampunya Ayahanda ampunya didalam negri mengkabong Bajau serta dengan Dusionya dan skalian anak dagang yang di dalam negri Mengkabong Yaitu adalah menurut superti perjanjian perjanjian yang selama lama ini diperbuat perentah Brunei dengan British North Borneo Company fasal negri negri yang sudah diserahkan kepada pemerintah British North Borneo Company (C.O. 874/54, 30 March 1898).

Menurut salasilah di Pusat Sejarah Brunei, Pengiran Anak Siti Katijah adalah anak menantu kepada Sultan Brunei, iaitu Sultan Hashim Jalilul Aqamadin. Ayah kepada Pengiran Anak Siti Katijah, iaitu Sri Paduka Pengiran Muda Mohamed Jamalul Alam mempunyai kuasa dan hak milik Sungai Mengkabong (C.O. 874/54, 30 Mac 1898). Penemuan manuskrip versi tulisan Jawi berupa surat penganugerahan Sungai Mengkabong bertarikh 15 Rejab 1268 Hijrah (1851) dengan pengesahan cap Sultan Omar Ali Saiffudin II dan Pengiran Digadong Muhammad Tajudin menguatkan lagi kenyataan bahawa Sungai Mengkabong adalah Tulin Pengiran Muda Mohamed Jamalul Alam. Manuskrip Perjanjian Penyerahan Kedaulatan Sungai Mengkabong oleh Sultan Hashim Jalilul Aqamadin pada 30 Mac 1898 menyaksikan kehilangan hak pemerintahan Kesultanan Brunei terhadap wilayah Sungai Mengkabong (C.O. 874/54, 30 Mac 1898). Implikasi serangan Paduka Mat Salleh ialah Borneo Utara telah dikuasai sepenuhnya oleh SBUB. Menurut Bilcher Bala (2012), kejatuhan wilayah Sungai Mengkabong akibat serangan Paduka Mat Salleh telah menamatkan pemerintahan Kesultanan Brunei di pantai barat Borneo Utara.

Permeteraian Perjanjian Pajakan Sungai Mengkabong pada 23 Mac 1898 dan 30 Mac 1898 serta perjanjian penyerahan kedaulatan Brunei ke atas Sungai Mengkabong pada 30 Mac 1898 menyebabkan secara rasminya, Sungai Mengkabong telah dikuasai oleh SBUB kecuali kawasan seluas 2500 ekar yang

telah digerankan atas nama Pengiran Jalaludin yang berstatus pentadbir (C.O. 874/54, 23 Mac 1898; C.O. 874/54, 30 Mac 1898; C.O. 874/54 15 November 1905). Pihak SBUB telah berjanji akan memberi pertolongan kepada Pengiran Jalaludin sebagai tanda persahabatan sekiranya Pengiran Jalaludin menghadapi sebarang masalah (C.O. 874/54, 23 Mac 1898).

Menurut Mohd Arif bin Dato Hj Othman (1988), terdapat empat buah peta yang dikenali sebagai *The Map of British North Borneo* tahun 1881, 1886, 1894 dan 1919. *The Map of British North Borneo* 1881, 1886 dan 1894 hanya menyatakan lokasi Mengkabong dan Gantisan sahaja, manakala *The Map of British North Borneo* tahun 1919 menyatakan lokasi Mengkabong, Karambunai dan Gantisan. Jika sebelum perjanjian pajakan Sungai Mengkabong dimeterai, Gantisan yang kemudiannya dikenali sebagai Karambunai dalam geran tanah WCL No 91174 adalah termasuk dalam wilayah Tulin Sungai Mengkabong. Namun selepas perjanjian pajakan 23 Mac 1898 dan 30 Mac 1898, Karambunai merupakan wilayah yang ditadbir oleh Pengiran Jalaludin dan Pengiran Siti Fatimah yang berada di luar Mengkabong.

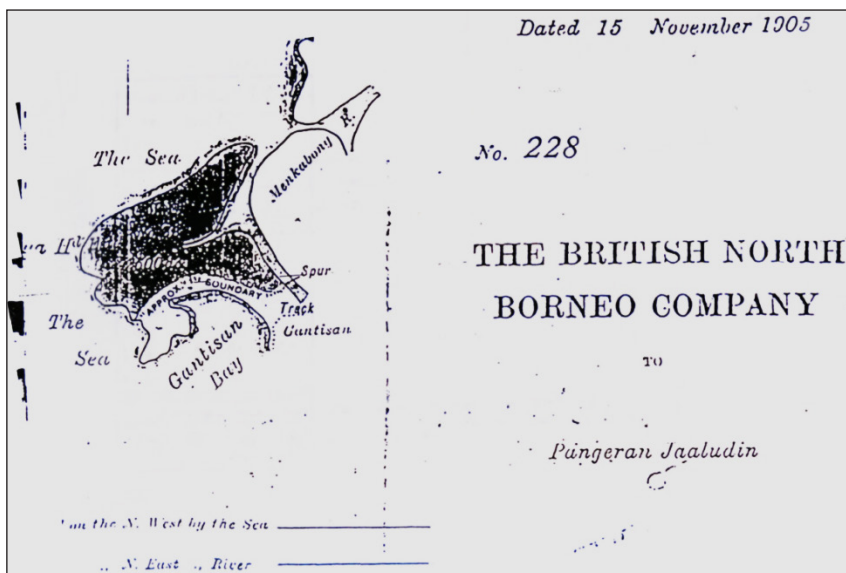

Foto 1 W.C.I Country Lease No. 228 [15 Nov 1905]

Sumber: Koleksi peribadi

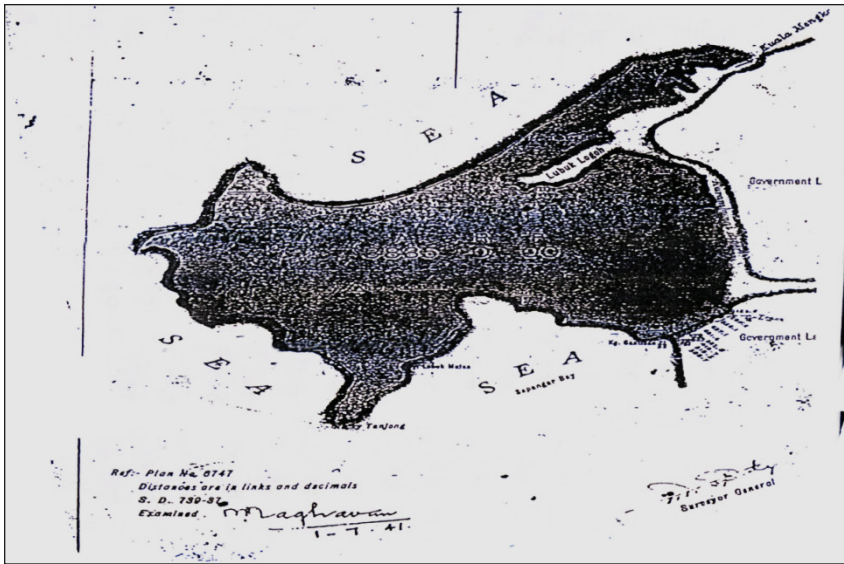

Foto 2 Lease No. 91174 [15 Sept 1941]

Sumber: Koleksi Peribadi

Perjanjian pajakan wilayah Mengkabong yang merangkumi wilayah kekuasaannya di pantai barat Sabah telah memberi impak yang besar kepada perubahan persempadanan Sungai Mengkabong. SBUB telah membina petempatan baharu di pantai barat Borneo Utara. Gantian adalah pusat pentadbiran SBUB yang baharu dan wilayah Mengkabong diletakkan di bawah pentadbiran *Province Keppel* (Arkib Negeri Sabah, 2014: 1). Gantian adalah pengganti kepada Pulau Gaya yang telah musnah dibakar oleh Paduka Mat salleh dan pengikutnya. Secara rasminya, Gantian dibuka pada 8 April 1898, sejurus selepas perjanjian pajakan dimeterai pada 30 Mac 1898. Sehingga akhir tahun 1898, pentadbiran British masih lagi berpejabat di Pulau Gaya dan berpindah ke Gantian pada awal tahun 1899 (Arkib Negeri Sabah, 2014: 1).

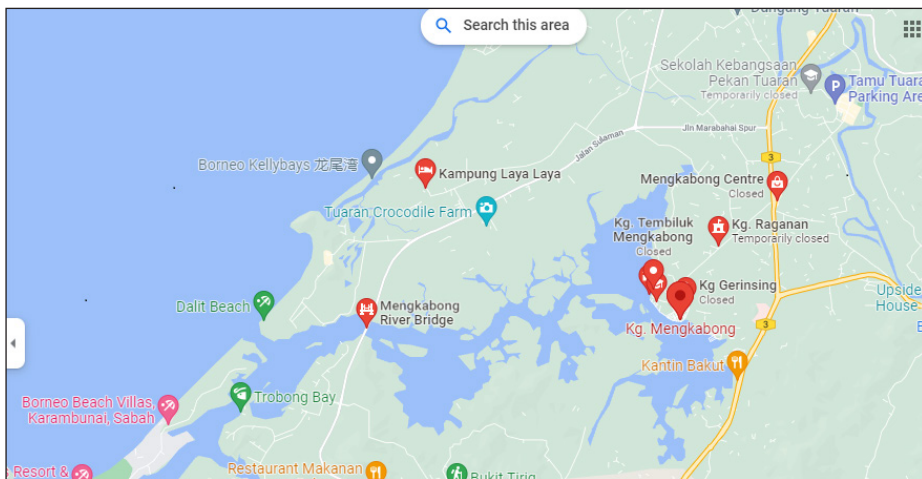

Peta 3 Kedudukan wilayah Mengkabong Province Keppel dalam Peta North Borneo pada tahun 1903

Sumber: Edward Stanford Ltd & British North Borneo Chartered Company (1903).

Lokasi Wilayah Sungai Mengkabong pada Zaman Malaysia

Pada masa ini, wilayah Sungai Mengkabong lebih dikenali sebagai Kampung Mengkabong yang terletak di daerah Tuaran. Kampung Mengkabong terletak kira-kira 7 kilometer daripada Pekan Tuaran. Tuaran merupakan sebuah daerah yang terletak di pantai barat negeri Sabah. Pada tahun 2018, penduduk daerah Tuaran dianggarkan seramai 105, 435 orang yang terdiri daripada pelbagai suku kaum terutamanya suku kaum Bajau dan Dusun Lotud. Bandar ini bersempadan dengan tiga sisi oleh Sungai Tuaran. Tuaran terletak 34 kilometer di utara ibu negara Kota Kinabalu, dan terletak di sepanjang lebuh raya utama yang menghubungkan Kota Kinabalu dengan utara Sabah. Daerah Tuaran berkeluasan kira-kira 1,166 kilometer persegi.

Peta 4 Lokasi Mengkabong sebagai sebuah Kampung pada masa kini
Sumber: Google Maps Kampung Mengkabong.

Kesimpulan

Penelitian tentang Sungai Mengkabong sebagai sebuah wilayah jajahan takluk kerajaan tradisional Kesultanan Melayu Brunei sebelum dipajakkan kepada SBUB pada tahun 1898 telah menemukan beberapa manuskrip yang membolehkan pengkaji menjelaskan tentang pensejarahan wilayah Mengkabong dalam aspek hak pemilikan, perubahan pentadbiran dan persempadanan Mengkabong dalam tiga zaman yang berbeza.

Nota

- ¹ Menurut mantan imam Kampung Karambunai, istilah Mengkabong bermaksud “bergabung”. Pelbagai suku kaum terutamanya seperti suku kaum Bajausamah, Dusun dan Melayu Brunei “bergabung atau berkumpul” bagi tujuan berbincang tentang hal-hal kemasyarakatan. Tarikh perkataan istilah Mengkabong dijadikan sebagai nama tempat Mengkabong tidak dapat dipastikan tetapi pada abad ke-19, sewaktu pemerintahan Kesultanan Brunei dan Pengiran Abdul Rauf, Mengkabong dijadikan sebagai lokasi perjumpaan pelbagai kaum. Di Mengkabong, berlaku perniagaan atau jual beli antara penduduk (Tuan Haji Matli bin Lakim, 16 Mei 2017).
- ² Dalam konteks kajian ini, Mengkabong membawa maksud yang sama dengan wilayah Mengkabong, Sungai Mengkabong, Mengkabung dan Kampung Mengkabong.
- ³ Petikan ayat yang terkandung dalam perjanjian pajakan Tulin Pengiran Abdul Rauf oleh Pengiran Jalaludin pada 20 November 1891. Petikan ini menjelaskan tentang keluasan kawasan Tulin Mengkabong (C.O. 874/55, 20 November 1891).
- ⁴ Pengiran Muda Besar Muhammad Jamalul Alam Ibnu Pengiran Digadong Muhammad Tajudin dikenali juga sebagai Pengiran Muda Muhammad Jamalul Alam. Menurut Salasilah Diraja Brunei yang tersimpan di Unit Salasilah Pusat Sejarah Brunei, Negara Brunei Darussalam, Pengiran Muda Besar Muhammad Jamalul Alam (PMBMJA) merupakan anak saudara Sultan Omar Ali Saifuddin dan menantu SOASII kerana PMBMJA telah berkahwin dengan Pengiran Puteri Saleha binti SOASII (Awang Mohd Jamil Al Sufri, 1997: 31). Dalam konteks kajian ini, pengkaji akan menggunakan nama Pengiran Muda Muhammad Jamalul Alam dan nama ini akan merujuk kepada individu yang sama dengan Pengiran Muda Besar Muhammad Jamalul Alam Ibnu Pengiran Digadong Muhammad Tajuddin Ibnu Sultan Muhammad Jamalul Alam I.
- ⁵ Menurut Perjanjian Pajakan bertarikh 23 Mac 1898 yang dimeterai antara Pengiran Jalaludin dengan SBUB, disebut lokasi Gantisan yang kemudiannya digerankan pada tahun 1905. Pada tahun 1941, Gantisan telah yang termasuk dalam geran tanah WCL 228 telah diberi nama Karambunai.

Senarai Rujukan

Dokumen Arkib

- C.O. 874 British North Borneo Papers, 1877-1898
- C.O. 874/186 – Perjanjian Pemajakan Pulau Dinawan oleh Sultan Hashim kepada Overbeck dan Dent, 29 December 1877.
- C.O. 874/54 - Grant By Pengeran Temenggung of Brunei of the Provinces of Kimanis and Benoni, 29 December 1877.
- C.O. 874/54 – Grant By Sultan of Brunei of Territories from Paitan to Sibuku Rivers, 29 December 1877.
- C.O. 874/54 - Grant by Sultan of Brunei of Territory Comprising Gaya Bay and Sepanggar Bay, 29 December 1877
- C.O. 874/54 - Grant by Sultan of Brunei of Territory Comprising Gaya Bay and Sepanggar Bay.
- C.O. 874/54 – Grant by Sultan of Sulu of territories the Sulaman Rivers to the River of Paitan, 29 December 1877.
- C.O. 874/54 - Grant of Inanam by Pengeran Bendahara, 5 Ogos 1896.
- C.O. 874/54 - Grant of Kawang, 20 February 1885.
- C.O. 874/54 - Grant of Kinarut and Dinawan, 14 Mei 1897.
- C.O. 874/54 - Grant of Mantanani Islands, 10 April 1885.
- C.O. 874/54 - Grant of Menggatal, 2 April 1898.
- C.O. 874/54 - Grant of Menggatal, Mengkabong, Api-Api, Simbulan, Napas dan Tembalang, 23 Mac 1898.

- C.O. 874/54 – Grant of Mengkabong, 30 March 1898.
C.O. 874/54 - Grant of Padas Damit, 1 March 1889.
C.O. 874/54 - Grant of Putatan River, 20 March 1884.
C.O. 874/54 - Grant of Sovereign Rights Over Inanam, Menggatal, Api-Api, Membakut, Mengkabong and Kwala Lama. 30 Mac 1898.
C.O. 874/55 - Grant By Sungai Mengkabong, Karambunai, Kabatuan, Sungai Napas dan Simbula, 30 Mac 1898.
C.O. 874/55 - Grant of Mengkabong River, Karambunai, Menggatal, Api-Api, Kinarut and Inanam, 20 November 1891.
F.O. 12/5 - Captain Rodney Mundy. 21 Januari 1847.
F.O. 12/59 - Consul General Peter Leys to Earl Granville Labuan. 5 Mei 1883.
F.O. 12/78 - Lord Salisbury to Julian Pauncefote. 1887.
Salinan Surat Perjanjian Pajak Sungai Mengkabong, Karambunai, Menggatal, Kabatuan dan Kinarut antara Pengiran Jalaludin dengan Tuan L. P. Beaufort, Pemangku Gabenor British North Borneo Company. 20 November 1891 Koleksi Surat Datuk Haji Sidek bin Danta.
Salinan Titi Penyerahan Kedaulatan Wilayah Tulin Pengiran Abdul Rauf oleh Sultan Brunei kepada British North Borneo Company. 30 April 1898. Koleksi Surat Datuk Haji Sidek bin Danta.
The British North Borneo Herald and Official Gazette. 1 April 1885.
The British North Borneo Herald and Official Gazette. 1885.
The British North Borneo Herald. 1 Julai 1883.
The British North Borneo Herald. 1 Jun 1883.
The British North Borneo Herald. 1 November 1888.
The British North Borneo Herald. 1 September 1885.
Unit Salasilah, Bahagian Penyelidikan dan Dokumentasi. (1994). Salasilah Pengiran Temenggong Abdul Rauf. Brunei Darussalam: Pusat Sejarah Brunei.
Unit Salasilah, Bahagian Penyelidikan dan Dokumentasi. (1996). Salasilah Pengiran Pemanca Harimau Mohamad Daud. Brunei Darussalam: Pusat Sejarah Brunei.
Unit Salasilah, Bahagian Penyelidikan dan Dokumentasi. (1997). Salasilah Pengiran Temenggong Abdul Raub Ibnu Pengiran Anak Abdul Rahman. Brunei Darussalam: Pusat Sejarah Brunei.
Unit Salasilah, Bahagian Penyelidikan dan Dokumentasi. (2013). Salasilah Pengiran Abdul Rauf Ibnu Pengiran Abdul Rajit. Brunei Darussalam: Pusat Sejarah Brunei.

Buku dan Jurnal

- Abd. Karim bin Abdul Rahman. (2008). Keruntuhan empayar Brunei KM 19: Satu kajian dari sudut ekonomi. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei, Kementerian Kebudayaan Belia dan Sukan.
Abdul Karim Abdul Rahman. (1994). Brunei K. M. XIX: Suatu cabaran dan campur tangan British. Dlm. Muhammad Abdul Latif, Hashim Mohd Noor dan Rosli Ampal (Ed.), Brunei di Tengah-tengah Nusantara. *Kumpulan Kertas Kerja Seminar Sejarah Brunei*. Bandar Seri Begawan: Jabatan Pusat Sejarah.
Abdul Karim Hj Abdul Rahman. (1994). Brunei awal abad ke-19 sehingga kedatangan James Brooke ke Sarawak. *Kertas Kerja Seminar Guru-guru Sejarah Sekolah-sekolah Menengah*. Kementerian Pendidikan. Bandar Seri Begawan. 22 Ogos.

- Asbol bin Mail. (2011). *Kesultanan Melayu Brunei abad ke-19: Politik dan struktur pentadbiran*. Brunei Darussalam: Dewan Bahasa dan Pustaka Brunei, Kementerian Kebudayaan Belia dan Sukan.
- Awang Asbol bin Haji Mail. (2008). Institusi Wazir, Ceteria dan Menteri pada abad ke-19: Struktur dan kuasa elite dalam pentadbiran Kesultanan Melayu Brunei. *Sosiohumanika: Jurnal Pendidikan Sains Sosial dan Kemanusiaan*, 1(2), 79-114.
- Awang Asbol bin Mail. (2012). *Sejarah dan pensejarahan Brunei; Dinamika pembentukan dan transformasi*. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei, Kementerian Kebudayaan Belia dan Sukan.
- Awang Asbol Haji Mail, (2010). Sistem Pembesar Kesultanan Melayu Brunei KMXIX: Citra Sejarah dan Tamadun Bangsa. *Jurnal Darussalam*, 10.
- Awang Mohd Jamil Al-Sufri (ed.). (1999). Masa silam sarana masa depan. *Kumpulan Kertas Kerja Seminar Sejarah Brunei II*. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei, Kementerian Kebudayaan Belia dan Sukan.
- Awang Mohd Jamil Al-Sufri. (1994). Brunei di tengah-tengah Nusantara. *Kumpulan Kertas Kerja Seminar Sejarah Brunei*. Bandar Seri Begawan: Jabatan Pusat Sejarah, Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan.
- Awang Mohd Jamil Al-Sufri. (1997). *Tarsilah Brunei II: Zaman kegemilangan dan kemasyuran*. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei, Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan.
- Awang Mohd Jamil Al-Sufri. (2001). *Tarsilah Brunei: Sejarah awal dan perkembangan Islam*. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei, Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan.
- Awang Mohd Jamil Al-Sulfri. (2001). *Tarsilah Brunei: Sejarah awal dan Perkembangan Islam*. Bandar Seri Begawan: Jabatan Pusat Sejarah, Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan.
- Bala, Bilcher. (2005). *Thalassocracy: A history of the medieval Sultanate of Brunei Darussalam*. Kota Kinabalu: Universiti Malaysia Sabah.
- Bala, Bilcher. (2012). Borneo Utara (Sabah): Kewujudan tuntutan persempadanan tradisional dan penjajahan kuasa barat sebelum tahun 1881. *Kumpulan Kertas Kerja Bengkel Kajian Persempadanan Negeri Sabah*. Kuala Lumpur: Arkib Negara Malaysia.
- Bala, Bilcher. (2012). Pembentukan dan perkembangan persempadanan North Borneo/ Negeri Sabah selepas tahun 1881. *Kumpulan Kertas Kerja Bengkel Kajian Persempadanan Negeri Sabah*. Kuala Lumpur: Arkib Negara Malaysia.
- Baszley Bee Basrah Bee, Sabihah Osman dan Nordin Sakke. (2009). Asas kajian persempadanan negeri Sabah. Kota Kinabalu: Penerbit Universiti Malaysia Sabah.
- Black, I. D. (1968). The Ending of Brunei Rule in Sabah 1878-1902. *Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Scociety*, XLI(2), 185-187.
- Black, I. D. (1983). *A gambling style of government: The establishment of the Chartered Company's Rule in Sabah, 1878-1915*. London: Oxford University Press.
- Crisswell, Colin N. (1971). *The establishment of a residency in Brunei: A study in relations between Brunei, North Borneo, Sarawak and Britain 1881-1905*. Tesis Doktor Falsafah (tidak diterbitkan). University of Hong Kong, Hong Kong.
- Dalrymple, S. E. (1884). The Tawaran and Putatan rivers, North Borneo. *Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Scociety*, 13, 261-272.

- Fatmah binti Sidek. (2018). *Sejarah pentadbiran Pengiran Abdul Rauf Pengiran Abdul Rajit ke atas Sungai Tulin di Borneo Utara 1822-1898*, Tesis sarjana (Tidak diterbitkan). Universiti Malaysia Sabah, Kota Kinabalu.
- James F. Warren. (1971). *The North Borneo Chartered Company's administration of the Bajau, 1878-1909: The pacification of a maritime, nomadic people*. Ohio: University Center for International Studies.
- John, Spencer St. (1986). *Life in the forests of Far East: Travel in Sabah and Sarawak in the 1860s*. Singapore: Oxford University Press.
- John, Spenser St. (1974). *Life in the forest of The Far East: With an introduction by Tom Harrison*. Vol. I. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Rutter, Owen. (1922). *British North Borneo*. London: Constable and Company Limited.
- Sabihah Osman, Muhammad Hadi Abdullah & Sabullah Hj. Hakip. (2001). *Sejarah Brunei menjelang kemerdekaan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Sabihah Osman. (1985). *Pentadbiran peribumi Sabah 1881-1941*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Singh, D. S. Ranjit. (2003). *The making of Sabah, 1865-1941: The dynamics of indigenous society*. Kuala Lumpur: Universiti of Malaya Press.
- Singh, D.S. Ranjit. (1991). *Brunei 1839-1983: The problems of political survival*. Singapore: Oxford University Press.
- Tarling, Nicholas. (1971). *Britain, the Brookes and Brunei*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Treggoning, K. G. (1958). *Under Chartered Company rule (North Borneo 1881-1946)*. Singapore: University of Malaya Press.
- Whelan, F. G. (1986). *A History of Sabah*. Singapore: Heinemann Educational Books.

Laman Web

- Sarawak News. Straits Times Overland Journal, The Sarawak News, 4 Mei 1878, hlm. 3. <http://eresources.nlb.gov.sg> , dilayari pada 18 November 2015.
- Dalrymple S.E. , Report On The Putatan Sub-District for The Eight Months Ended, 31st December 1884, <https://archive.org/stream/cu3192407>. Dilayari pada 13 Disember 2016.
- Edward Stanford Ltd & British North Borneo Chartered Company. (1903). *A map of British North Borneo*. London: Published by Edward Stanford for the British North Borneo Co. [Map] Retrieved from the Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2007630434/>.

Temu Bual

- Jaleh bin Danta@ YM Pengiran Jaleh bin Pengiran Danta @ Dewanta, berusia 84 tahun dan merupakan cucu Pengiran Besar Abdullah. Temu bual pada 06 Julai 2016, pukul 3.00 petang di rumah kediaman beliau, Kampung Ayer, Kudat, Sabah.
- Tuan Haji Matlee bin Lakim, berusia 67 tahun dan merupakan mantan Imam Masjid Kampung Karambunai. Beliau dilahirkan dan dibesarkan di Kampung Karambunai. Temu bual dengan Tuan Haji Matli bin Lakim, Wilayah Tulin Karambunai, pada 16 Mei 2017, di rumah kediaman beliau, Kampung Karambunai, Kota Kinabalu, Sabah.
- Fadzil bin Ghani, 76 tahun, seorang penduduk Karambunai yang dilahirkan dan dibesarkan di Karambunai kini menetap di Kampung Gayang, Tuaran, Sabah semasa ditemu bual di rumah beliau pada 18 Disember 2019, pukul 2.30 petang.